

Hadik András

Sümei György: Lechner Ödön írásai című könyvéről

A koronavírus kellős közepén jelent meg a Corvina Kiadónál Falus János szerkesztői közreműködésével ez a szöveggyűjtemény, mely annyiban hasonlít Gerle János *Az építészet mesterei* című, a Holnap Kiadónál 2003-ban megjelent Lechner-kötetéhez, hogy abban is van egy fejezet, amely Lechner-írásokat valamint Lechnerrel kapcsolatos írásokat közöl egy terjedelmes fejezetben. A különbség az, hogy Gerle nemcsak kortársakat idéz ebben a fejezetben, hanem későbbi építésztörténeti munkákat, hasonlóan a következő fejezethez, ahol Lechner műveiként egy-egy odavonatkozó passzust ad közre, hol „archív”, hol kortárs munkákból. Sümei célja viszont egy olyan könyv volt, amely törzsanyagában Lechner –szövegeket, illetve Lechnernek tulajdonítható szövegeket ad közre, s a róla szóló idézetek kizárólag a mester kortársaitól származnak. A fejezet utolsó, Lechner koncepcióját tévedésnek tituláló részlete Gerevich Tibor (1882–1954) művészettörténésztől származik 1939-ből, amely jól tükrözi a '30-as éveknek a szecesszióval kapcsolatos ellenérzéseit, pedig 1929-ben még egy tanulmányában foglalkozott „a beuroni béncés művészettel”, amely a szecesszió egyik forrásvidéke. Persze, hogy Lechner kapcsán a stílusmegjelölés egyáltalán jogos-e, mikor és mennyiben, az még ma is szakmai vita tárgya. Lechner – stílusbeli különbségek és Bécs iránti averziója okán – nem szerette ezt a stílusmegjelölést. Ezt a vitát nem itt kell eldöntenünk, inkább – a kötet ismertetése előtt – azok számára, akik kevésbé ismerik Lechner életművét, tekintsük át dióhéjban pályáját.

Lechner Ödön 1845-ben született Pesten. Első ismert öse, Mihály a török kiűzése után érkezett Kismartonból Pestre. Nagypja a József Nádor által létrehozott Szépitő Bizottmány tisztviselője volt, apja ügyvédként Pest városánál dolgozott, majd a Bach-korszakban lemondott állásáról, és a megörökölt, Kőbányán található téglagyár igazgatósával foglalkozott. Ödön a budai reáliskola elvégzése után a Műegyetem előzményében, a Politechnikumban folytatta tanulmányait, Skalnitzky Antal (1836–1878) tanítványaként, aki tanítványainak az általa is látogatott Berliini Építészeti Akadémiát ajánlotta továbbtanulás céljából. Lechner Pártos (Puntzmann) Gyulával és Hauszmann Alajossal itt folytatta tanulmányait. Hazatérve megnősült, feleségétől, Primayer Irmától (1847–1874) két gyermeke született: Szmrecsányi Ödönné Lechner Irma (1871–1936) és Lechner János Ödön (1874–1910) festőművész. 1868-ban (egyések szerint 1869-ben) társult Pártos Gyulával, ez az együttműködés ill. a közös iroda 1896-ig tartott, leszámítva az 1875–79-ig tartó intervallumot.

Első korszakában még a berlini hatásokat jelző munkái épülnek: főleg bérházak, így apósa (Primayer János ügyvéd 1826–1901) részére építi a Sas utca 9-ben 1871–72-ben a bérházat, (ahol évtizedekig lakik családjával), 1871-ben a Soroksári úti Honvédménházat vagy a mai Veres Pálné u. 9-es számú Kecskemét város bérházat (1871–74). 1874-ben

váratlanul meghal fiatal felesége. Még megvárja a városligeti vasszerkezetű korcsolyacsarnok építésének befejezését, amely kedvenc korai munkája (még életében lebontották), és egy meghívás révén Párizsba utazik, ahol évekig Clement Parent irodájában dolgozik. Itt ismerkedik meg közelebbről a francia kora reneszánszsal, amely arra példa számára, hogyan alakult ki itáliai hatásra egy sajátos, francia stílus.

1879-ben már újra itthon van. Első nagy sikere az 1879-es szegedi nagy árvíz során megsérült Városháza átalakítására kiírt pályázat első díja és megbízása (1882–83). Ezért a munkájáért megkapja a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. Ugyanakkor épül a francia neoreneszánsz stílusú, szegedi Milkó-ház, vagy a budapesti Sugárúton az Operával szemben a MÁV Nyugdíjintézet bérháza (amely 2002 óta üresen áll és pusztul). Kecskeméten 1887-ben építi a Rudolf huszárlaktanya épületét. A budapesti Váci utcában 1888-89-ben épül meg a főváros első modern, vasszerkezetű üzletháza, finom terrakotta burkolatú homlokzatával. Az 1890-es évek a főművek sorozatát hozza Lechner számára. A kecskeméti Városháza nyitja meg a sort, amelyet pályázaton nyert el (s amelynek felújítási eredményeit kíváncsian várjuk). A tanácstermet 1879-re fejezték be. Az Iparművészeti Múzeum és Iskola épületét is pályázaton nyerte el. A homlokzatot borító, népművészeti motívumok átírt motívumait tartalmazó pirogránit elemei, az indiai, mogul formakincs belsőben megjelenő elemei, a vas-üveg lefedésű központi csarnok impozáns tere sokaknál „kiverte a biztosítékot”. Tóth Béla, A magyar anekdotakincs szerzője „cigánykirály” vagy „cigánycsászár palotájának” nevezte ezt a – talán a világon az első, (1891–1897) nem klasszicizáló–múzeumépületet. (A múzeum üresen áll és várja helyreállításának megkezdését.) A kőbányai Szent László templomnak sem egyszerű a története. Az első, izgalmas változatot, mely egy bizánci-velencei centrális épület lett volna campanilével, s az első vasbeton szerkezetű épület (akkor még Monier-rendszerűnek mondták – a Hannebique-féle vasbeton szabadalmat csak 1900-ban jegyezte be Magyarországon Zielinski Szilárd), valószínűleg formai okokból is, de félve az új technológia veszélyeitől, nem fogadta el az építési bizottság. Végül a harmadik, hosszázás változat került kivitelezésre. Határidő csúszások miatt elvették tőle a belső kialakításának tervezését, hiába tiltakoztak az eljárás ellen a magyar építészek. A belső tervezését Steindl Imre irodavezetője, Tandor Ottó kapta, aki, mivel nem volt ideje, átpasszolta a feladatot az iroda másik építészének, Foerk Ernőnek, aki „négerként” végezte el a munkát. (Mindez Foerk naplójából derül ki.)

A '90-es években befolyt nagyobb összegekből építette saját, visszafogott jelleű bérházát, befektetésként az egyébként az anyagi ügyekhez kevésbé értő mester a Ferencvárosban (Berczeny u. 11.) 1895-ben.

A Földtani Intézet székházának pályázatán már egy unalmas tervvel indul, majd annak megnyerése után egy izgalmas tervváltozatot sikerül keresztülvennie (1896-99). A család a '90-es évek második felében eladta az örökölt téglagyárat. Ebből a pénzből épült Cserneckyné Lechner Ilka péceli villája (1897), Lechner Gyula Bartók Béla úti bérháza (1898–1900), és Lechner Károly kolozsvári villája (1900). Mindhárom épületnél anyagi nehézségek támadtak. Gyula bátyjával össze is veszett, mivel az egyik szintet visszabontatta, a nem megfelelő kivitelezés miatt, tetemesen megnövelve így a költségeket. Kismarty-Lechner Jenő leírja, hogy sokáig egy oda nem illő kapu helyett ő tervezte nagybátyja stílusában a bejáratot. Károly a villa megépülése után néhány évvel az épületet átadta (eladta?) az egyetemnek, hogy a mindenkori igazgatók lakásául szolgáljon. (Debreczeni László levele Pusztai Lászlónak) Az épület gyermekklinika, és amikor láttam, régen, elég rossz állapotban volt, – a vasbeton kerítésről nem is beszélve.

Persze, ne feledkezzünk meg az opus magnumról, a Postatakarékpénztár épületéről sem (1899–1901), amelynek története botrányosan kezdődött. A pályázaton az első és harmadik díjat Berczik Gyula kapta, a második díjat pedig Lechner. A sajtófelháborodás

oda vezetett, hogy újabb pályázatot írtak ki, s ekkor már a mester győzött. A Hold utcai épület szimbolikája egyedi: pirogránit kaptárok felé mászó méhek, a mázas cserepek feletti, szinte absztrakt sárkányfigurák, és a nagyszentmiklósi kincs egyes elemei, az azóta már elbontott pénztárcsarnok lefedése és az azóta elveszett bútorok egy fantasztikus művészi tehetség produktumai (voltak).

1896 óta nincs irodája, fiatal kollégák segítségére szorul. A Postatakarék tervei például Baumgarten Sándor segítségével készülnek, később együtt dolgozik Lajta Bélával, Komor Marcellal és Jakab Dezsővel, végül Vágó Józseffel. 1902-ben a parlamentben Wlassics Gyula kultuszminiszter, a Műegyetemen Hauszmann Alajos rektori beszédében foglal állást, név nélkül, irányzata ellen, akkor, amikor már számos követője akad, és olyanok is hatása alá kerülnek ideig-óráig, akik később majd más úton járnak. A kávéházak (Abbázia, de főleg a Japán) lesz az a tér, ahol kifejtheti koncepcióját. Barátai mesteriskolát szeretnének alapítani a vezetésével, de a (kultúr)politikai vezetés erre nemet mond. Csak elvétve épülnek házai (Sipeki-Balázs Béla villája 1905–07, Római Katolikus Főgimnázium 1906–1908), és a Szent Erzsébet templom Pozsonyban, 1907–1913). Vágó Józseffel együtt tervezett Kecskeméti Víztornya a Rákóczi-emlékművel anyagi okokból nem valósul meg, pályázatokon pedig nem nyer. Kivéve a Ferenc József-emléktemplom francia neoromán tervét (1914), amiről még a halálos ágyán megtudja, hogy nem kívánják kivitelezni. Egy többre hivatott pálya végződik így is remekműveket hagyva maga után, közvetlenül az első világhéges előtt, 1914-ben.

A kaposvári születésű (1947) Sümei György művészettörténész a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem bölcsészkarán szerzett történelem – magyar nyelv és irodalom szakos diplomát (1971), majd a budapesti ELTE-n végezte el a művészettörténet szakot (1979). 1971 és 1981 között a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársaként csodálkozott rá a „hírös város” építészeti értékeire¹, és így találkozott Lechner Ödön munkásságával. Első Lechnerrel kapcsolatos publikációja a Magyar Építészeti Múzeum 1985-ös kiállítási katalógusában jelent meg, amelyet Pusztai Lászlóval együtt szerkesztett *Lechner Ödön kecskeméti munkái* címmel. 1987-ben Kecskemét Város Tanácsa kiadásában jelent meg könyve, *A kecskeméti városháza* címmel. 2003-ban az *Ars Hungarica* lapjain olvashattuk *Építészet és történetiség* (Adalékok Lechner Ödön kecskeméti épületeihez) című tanulmányát.² 1994-ben adta közre *Egy Lechner-álmom. Víztorony lovasszoborral* című tanulmányát,³ amelyet 2019-ben könyv alakban a kecskeméti Városépítő Egyesület jelentetett meg.⁴ 2011-ben látott napvilágot a Magyar Építőművészet mellékletében, az Utóiratban a „*Testvérek vagyunk a művészet és a magyarság szeretetében* . *Egy Lechner-levél körül* „ című tanulmánya, amely Lechner Tóth Bélához írott levelének körülményeit taglalja.⁵ Mindezen publikációiból kitűnik, hogy Sümeget évtizedek óta kutatja Lechner élet-

1 Sümei György: *Építészeti törekvések Kecskeméten a századfordulón*. In: *Bán-Kiskun megye múltjából IX*. Szerk: Iványosi- Szabó Tibor, Kecskemét, 1987, p. 357–422. Sümei György: *A városépítő Kada Elek*. In: *Kecskemét „aranykora”*. Kada Elek városfejlesztő polgármester . Szerk. Péterné fehér Mária. Kecskemét Írott Örökségéért Alapítvány, Kecskemét, 2013. p.129–164, p.304–305.

2 Sümei György: *Építészet és történetiség* (Adalékok Lechner Ödön kecskeméti épületeihez) *Ars Hungarica* 2003. 1.sz. p.41–62.

3 Sümei György: *Egy Lechner-álmom. Víztorony lovasszoborral*. Magyar Szemle, Új folyam III. évf. 8. szám 1994 augusztus, p.863–870.

4 Sümei György: *Egy Lechner-álmom*. Lechner Ödön – Vágó József: *Kecskeméti víztorony Rákóczi szoborral*. Kecskeméti Városszépítő Egyesület 2019.

5 Sümei György: *Testvérek vagyunk a művészet és a magyarság szeretetében* . *Egy Lechner-levél körül* Utóirat. a Magyar Építőművészet melléklete 2011/4. IX. évf. 63.sz. p.46–49.

műve, és az, hogy Budapestre költözése után is foglalkoztatta, foglalkoztatja Kecskemét és Bács-Kiskun megye művészeti, építészeti múltja.

A Lechner-szöveggyűjtemény három részre tagolódik.

Az első 132 oldalas rész Lechner Ödönhöz köthető szövegek változatos gyűjteménye, amelyben magán- és hivatali levelek, sajtónyilatkozatok, petíciók ugyanúgy megtalálhatók, mint a jól ismert Önéletrajzi vázlat (1911), és a híres manifesztum: *Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz* (1906). Ragadjunk ki néhányat illusztrációképpen ezek közül!

Elsőként említsük meg azt a levélrészletet, melyet Lechner első monográfusa, Vámos Ferenc közölt először a Nyugatban 1928-ban. Ez egy Prágában kelt levél 1866. október 17-éről, amelyben arról ír, hogy találkozott Klapka önkénteseivel a cseh fővárosban.⁶ Ehhez tudni kell, hogy a komáromi hős, a '48-as emigráció legendás alakja a poroszok támogatására egy magyar légiót toborzott azzal a céllal, hogy törjenek be Felső-Magyarországra, és szervezzenek ott felkelést az osztrákok ellen. Ugyan eljutottak Magyarországra, de ott felkelést nem tudtak kirobbantani, majd a porosz-osztrák háború is gyorsan véget ért (1866. jún. 15. – júl. 26.) A döntő ütközet Königrätznél (Hradec Kralové) zajlott le július 3-án. A felek 1866. augusztus 23-án kötöttek békét Prágában. Lechner nem egészen két hónappal később Berlinből Prágába utazott, valószínűleg kíváncsi lehetett az új helyzetre, és így találkozott a magyar önkéntesekkel, akik haza kívántak térni. Ez a háború eredményezte végül is a Kiegyezést.

Politikai nézetéről tanúskodik szintén Primayer Irmának írott két levele. Az egyikben a következőket írja: *„...Jó atyám engem a katonakötelezettség alól kiváltott, ...mentve talán attól is, hogy mint szökevény bolyongjak sokáig külföldön, mert hogy zsarnok zsoldosa legyek, nem, soha, inkább vesszek el. Petőfi a szerelem és a szabadság költője, vele hangoztatom jelszavát.”*⁷

Koppenhágai útjáról 1867. június 21-én a következőket írja, utalva a Kiegyezésre és Ferenc József magyar királlyá koronázására, amely június 8-án volt Pesten: *„...Sokáig maradtam még a földéleten, mialatt a nagyszerű látványok sora sok komoly gondolatot ébresztett bennem, mikor még folytonos vágyódásom szeretett enyémhez és kedves hazámba, járult, hol utolsó időben oly ünnepet ült a magyar, aminőt még keveset élt, ha nem csupán váratlan fényt értve, azon magasztos erkölcsi győzedelmét tekintve. Itt az idő, adja Isten, legyen igaz Széchenyi jóslata: Magyarország nem volt, hanem lesz.”*⁸

Ebben a fejezetben tíz tétel vonatkozik Kecskemétre, egy pedig Kiskunfélegyházára. Ebből öt Kecskemét város budapesti bérházával kapcsolatos, mely korai korszakának fontos, Ybl által is megdicsért tervezése.⁹ Két dokumentum kapcsolódik a Városháza tervezéséhez. Az egyik a Városháza tervének ismertetése, amely 1892 júniusában jelent meg a Magyar Mérnök-és Építész Egylet közlönyében. A megbízást pályázaton nyerte el a Lechner-Pártos tervezőpáros. A műleírás végén a szerzőpáros a következőképpen fogalmazta meg a szándékát: *„...A választott stílust illetőleg az épület építőművészi kiképzésekor tervezők, amennyire csak lehetett, kerülték a konvencionális műidomokat, de különösen őrizkedtek az olasz reneszánsz, vagy az úgy nevezett Mária Terézia-stílus sablonszerű alkalmazásától, nehogy az ugyanabban a stílusban épített, magasztosan egyszerű és kolosszális méretű nagytemplommal kelljen versenyezniük. De ezt öntudatosan azért is tették, mert egy nagy magyar város első modern középületének művészi alakításakor nem akarták azokat a műidomokat alkalmazni, melyek legpregnansabban mutatják Béctől való függőségünket, hanem inkább a régibb és dicsőbb múlt csapásán haladtak, melyből épp városházák alakjában – hazánk felső vidékein igen érdekes műemlékek*

6 p.6.

7 p.10.

8 p.12.

9 A bérház címe ma: Veres Pálné u. 9. tervezés és építés: 1871–1874.

maradtak. Ebbeli tanulmányukat igyekeztek a szerzők az angol, profán építkezés egykorú stílusával összeegyeztetve a szóban forgó modern célra, a XI. táblabeli módon értékesíteni.”¹⁰

Az 1892. november 7-ki Lestár Péternek írott levélben – a nov. 11-ki közgyűlés számára mellékeltek a Közlöny különnyomatát.¹¹ Az alapkövetétel 1893. május 3-án volt., 1897-ben pedig már az új polgármester, - Lechner szeretett polgármestere, Kada Elek vette használatba a kész épületet.

Három, 1911-ből és 1912-ből származó dokumentum a kecskeméti Víztorony és Rákóczi emlékmű tervéhez kapcsolódik. Legérdekesebb a Víztorony tervének részletes leírása, költségvetéssel együtt.¹² A mű sajnos nem valósult meg, elsősorban anyagi okokból.

A kiskunfélegyházi szemelvény a városháza tervpályázati zsűrijének döntését és annak indoklását tartalmazza.¹³ Az 1904. március 29-én felvett jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a zsűrinek két építész tagja volt: Pecz Samu műegyetemi tanár és Lechner Ödön, tehát a szöveg Lechner Ödön véleményét is tartalmazza.

Érdekes az a hosszú levél, Emlékirat, amelyet 1901. jan. 1-jén küldtek el az aláírók a Magyar Képzőművészek Egyesületének megbízásából a miniszterelnöknek, Széll Kálmánnak a budapesti Nemzeti Színház építése ügyében.¹⁴ Bár a dokumentumot Benczúr Gyula és László Fülöp festők, valamint Fadrusz János és Zala György szobrászok is aláírták, a fogalmazvány szerzői bizonytalán Bálint Zoltán és Lechner Ödön voltak. A levél azt kívánta elérni, hogy az új Nemzeti Színház tervezését és kivitelezését ne kapja meg egyenes megbízással a bécsi Fellner és Helmer iroda, hanem magyar építészek részvételével írjanak ki pályázatot. A levélben egyszer sem említik név szerint a bécsi irodát. Jól ismerik a Németországban épült új színházakat és azok tervezőit, és egy botrányos esetet is leírnak, amely a fent említett irodával kapcsolatos. *„...Végre mit bizonyít az, hogy ők építették meg Zürichben a Tonhallét, amely építkezésnél követett pályázati eljárás sokáig botránkozottatta az úgy a szakköröket, mint a távolról érdeklődőket. A Tonhalléra nyilvános pályázat volt hirdetve két ízben. A második pályázatnál a bécsi cég egyik tagja pályabíró volt. A díjazott terveket azonban elvetették, és a pályabíró úr társával megcsínálta a Tonhallét, amelyről német előkelő szaklapok bebizonyították, hogy annak terve nem más, mint a kettős pályázatban első díjjal jutalmazott legelső német építész, a berlini Bruno Schmitz tervének kópiája.”¹⁵* Végül a kormány elállt az egyenes megbízástól, pályázat is volt, igaz- 1912-13-ban, de a színház végül nem épült meg.

Egy másik érdekes levél megszületését Ybl Miklós Operaházának átalakítási munkálatai miatti aggodalom segítette elő. A Magyar Építőművészek Szövetsége nevében 1912. aug. 9-én kelt fölírat címzettje gróf Zichy János kultuszminiszter volt.¹⁶ A Lechner Ödön és Vágó József által aláírt dokumentum a következőket kéri a minisztertől: *„... Arra kérjük tehát Nagyméltóságodat, kegyeskedjék bennünket, illetőleg az egész magyar közösséget az Operaházban teröbe vett munkálatokról pontosan tájékoztatni, és az összes munkálatokat egy nemi művészet és műszaki testület kiküldöttjeiből alakult bizottság szabályos ellenőrzése alá helyezni.”* Az aggodalom ezúttal felesleges volt. Bánffy Miklós gróf 1912-ben lett az

10 p.29

11 p.30.

12 p.99–117. Király József, a Kecskeméti Városszépítő Egyesület elnöke 2019-ben kiszámolta, hogy mai áron ez mennyibe kerülne.

13 p.56–60.

14 p.31–40.

15 p.37.

16 p.97–99.

Operaház intendánsa, aki megbízta a színházépítésben járatos fiatal Medgyaszay Istvánt,¹⁷ hogy tervezze meg az átalakítást. A reprezentatív térben annyi módosítás történt, hogy az építész akusztikai okokból átalakította a zenekari árkot, és felemelte a csillárt. Az épület üzemi részében vasbeton födémmel váltotta fel a régi szerkezetet, és ezzel tetőtéri tereket nyert, 1200 négyzetmétert. A régi tetőforma viszont fennmaradt. Hogy akkoriban milyen gyorsan dolgoztak, tanúskodik az a tény, hogy július 8-án fogadták el a terveket, és október elsejére befejeződött az építkezés. Október 8-án újra megnyílt az Operaház.

Az Építő Iparban a következő szöveg jelent meg: *„Semmi csorbát nem szenvedett Ybl mester remeke, és semmi gáncs nem érheti Medgyaszay István építész kollégánkat...főlöskézes és elhamarkodott volt a vészkiáltás.”*¹⁸

Kutatóknak való csemegeként a fejezet végén mellékletként szerepel egy krakkói képeslap, amely a főtéren lévő posztócsarnokot (Sukiennice) ábrázolja.¹⁹ A címzett a Japán Kávéház művészasztala. A szöveg csupán a következő: Üdvözlét. Aláírta Lechner Ödön, Szinyei Merse Pál és Szmrecsányi Ödön (Lechner veje). A bélyegző pedig elmosódott. Tehát, hogy mikor és miért jártak a lengyel (galíciai) városban, azt titok övezi...Annyit tudhatunk, hogy 1908 után íródhatott, mert ettől az időponttól létezett a művészasztal a Japán Kávéházban.

A második, harminc oldalas fejezet a *Kortársak Lechner Ödönről* címet viseli, és egy szűkebb válogatást tartalmaz a mesterre való visszaemlékezésekből, irodalmi művekből. Ezt a válogatást az indokolja, hogy e nélkül nem járható körül Lechner egyénisége, sorsa, pályája. Természetesen szerepelnek szemelvények Herman Lipót *Művészasztal* c. könyvéből, így például az 1910-es kecskeméti látogatásáról, mely a művésztelep alapkövetését követően zajlott le.²⁰ Szerepelnek részletek azokból a regényekből, ahol (más néven) Lechner alakja is megjelenik: így a már ismert Molnár Ferenc-regény (*Az éhes város*) Lénárt Istvánja; a művészettörténész és az író, Lázár Béla „Új csapáson” névvel nem szereplő, idős építőművésze mellett szerepel Harsányi Kálmán (1876–1929) költő, drámaíró, színikritikus *A kristálynézők* című regényében Haller Ödön néven. Nem nehéz ráismerni a Földtani Intézet tervezési taktikájára (a regényben Hydrobiológiai Intézet) irodalmi túlzásokkal felturbózott története: *„Annyi nyilvános pályázaton buktam már, hogy azt hittem, sohasem építhetek többé, mikor eszembe jutott, hátha észrevesz egyszer engem is a zsúri, ha valami végtelenül banális, ósdi dolgot csinálok. Megcsináltam, észrevett. Mikor már elfogadták ezt a szörnyűséget, amelyet annyira utáltam, lényegtelennek látszó változásokkal új tervet nyújtottam be. Elfogadták. A szűkebb bizottság elé már a harmadik terv ment, s ugyanakkor a negyedikhez kilincseltem híveket”*²¹ ...Lehet, hogy Lechner így szerette volna, - mindenesetre a Földtani Intézetnél két tervet ismerünk: a pályázaton első díjat nyert unalmas tervet, és azt a sokkal izgalmasabbat, amely megvalósult. Érdekes az a szemelvény, amely Paris Anellának (1899–1974) – Rippl-Rónai József nevelt lányának – visszaemlékezéseiből vett idézet: *„... Lechner Papszi bácsi (így nevezték a fiatalabb művészek) nem étkezett a házon kívül, de mindig ott találták már őt a Japán Kávéházban, megszokott ablaka sarkában, ahonnan figyelte a jövőst-menést. Sokszor, amikor bementünk mi is feketézni, magához intett, és az asztalon már előkészített két Calvil almával vagy kanadai ranettel ajándékozott meg. Előfordult, hogy nem mentünk be, akkor*

17 Medgyaszay István (1877 Bp., 1959 Bp.)

18 Közli: Potzner Ferenc: *Medgyaszay István*. Holnap Kiadó Bp, 2004.

19 p.141. A Szépművészeti Múzeummal összevont Nemzeti Galéria adattárában találta Sümegi.

20 p.162–163.

21 p.167.

kopogott az ablaküvegen, és intett, hogy jöjjenek be az almákért."²² Ez a jelentéktelennek tűnő néhány mondat is Lechner szeretetre méltó egyéniségének illusztrációja.

A két forrásközlő fejezet után következik Sümegi Lechner Ödön írásairól című tanulmánya.²³ A gondolatgazdag tanulmányból csak néhány momentumra szeretnék utalni. Az egyik az, hogy a szerző felveti annak kérdését, amelyet a szakirodalom már-már eldöntöttnek tekint, hogy Lechner a magyar népművészetet (ornamentikát) kizárólag Huszka József „szemüvegén” (gyűjtései alapján) ismeri. A szerző ezt egyrészt a kecskeméti Városháza tanácssterme emelvényi székeinek és az emelvény mellvédjének kapcsán teszi fel. Átírhatja az értékelést szerinte Péntek Gyugyi György kalotaszegi fafaragó bútorainak a megjelenése is. Az 1879-ben megépült péceli nyaralót, amelyet testvérének, Cserneczy Gyuláné Lechner Ilkának tervezett, Péntek bútoraival rendezte be, ugyanúgy, mint öccse, Károly villáját Kolozsvárott (1900), amelynek kapuját is a neves fafaragó készítette. Sorsszerűen véletlen, hogy kalotaszegi gyűjtőútján Bartók Béla Péntek Gyugyi Györgynél kap szállást, és később rendel tőle bútorokat, majd Kodálynak is ajánlja, hogy kövesse példáját. (A Lechner-család bútoraival ellentétben Bartók és Kodály bútorai fennmaradtak!) Ugyanakkor Sümegi felveti a kérdést, hogy Alois Riegl kategóriái szerint ezek a munkák a háziipar avagy népművészet kategóriájába tartoznak-e.

A szerző kiemeli Lechnernek egy 1910-es sajtónyilatkozatát, amelyben a következőkre emlékszik: *„Mikor én meg akartam alkotni a magyar építéstílust, a népművészetből kellett kiindulnom. Határtalan szeretettel szívemben összeszedtem a fiatalokat, építészeket, festőket, szobrászokat és írókat, hogy menjünk ki a nép közé a nagy magyar Alföldre, a Felvidékre és Erdély hegyei közé, menjünk tanulni, és amit tanulunk, azt aztán hozzuk nyilvánosságra.”*

Ez a nyilatkozat hét évvel későbbi, benne van Lechner minden keserősége, mivel 1903-ban a Kultuszminisztérium nem támogatta ebben. Lehet, hogy van benne valami visszavetítés is, abban a vonatkozásban, hogy az 1903-as mesteriskolára vonatkozó dokumentumokban nem kap ilyen hangsúlyt a népművészet kutatása.

A Lechner vezetésével megalakulandó mesteriskola gondolatának megszületése pontosan nem datálható, de összefügghet azokkal a nyilatkozatokkal, melyeket egyrészt Wlassics Gyula kultuszminiszter a parlamentben, berlini egyetemi társa, Hauszmann Alajos pedig a műegyetemi rektori beszédében, 1902-ben tett – név nélkül elítélve a magyaros törekvéseket.

A szerző ismerteti Lechnernek a művészeti, építészeti közéletben kifejtett munkálkodását is. Ebből kiemelném, hogy *„a Magyar Építőművészek Szövetsége első mestereként 1911. december 7-től 10-ig Budapesten az osztrák művészeket (Otto Wagner, Gustav Klimt, Joseph Hoffmann, Koloman Moser stb.) fogadta és kalauzolta, így például együtt látogatták meg Kernstok Károly kiállítását. Otto Wagner A művész kvalitása című előadása előtt ő üdvözölte az előadót és a hallgatóságot.”*²⁴ A bécsiek meghívása valószínűleg a velük jó kapcsolatot ápoló Vágó József ötlete lehetett, és némi aktualitását az is adhatta, hogy a római nemzetközi kiállításon Wagner és Lechner kaptak életműdíjat. Lechner nem volt Rómában, és a díjat a Múcsarnok altisztje kézbesítette a Japán Kávéházba. Wagner és Lechner életművében – minden különbözőségük ellenére közös a magas művészi kvalitás, a kortársakra gyakorolt széleskörű hatás, és az, hogy a historizmustól fokozatosan elszakadva új építészetet

---

22 p.158.

23 p.175–192.

24 p.191.

hoztak létre.²⁵ Érdekességként megemlíthető, hogy Wagner nemzetközi szellemiségű meseteriskolájában, amely a Képzőművészeti Akadémián működött, tanultak olyan építészek, akiket a szlovén (Jože Plečnik), a horvát (Viktor Kovačić) és a cseh (Jan Kotěra) modern nemzeti építészeti atyjáiként őrzött meg a szakmai emlékezet. És ne feledkezzünk el az egyetlen jelentős magyar Wagner-növendékről, Medgyaszay Istvánról, aki a saját útját járta egyfajta nemzeti szellemű építészeti művelésében.

A kötet szöveges részét gazdag bibliográfia, névmutató és képválogatás egészíti ki. Kár, hogy színes képekre nem tellett, mivel Lechner építészetének jelentős eleme a szín-gazdagság.

Szóljunk néhány szót az általam vélt hiányokról, amellet, hogy minden válogatásban van némi szubjektív elem. Jó lett volna egy szemelvény Lechner Károly visszaemlékezéséből.

Ezt én először és utoljára 1985-ben olvastam, majd később nem találtam meg a céduláját az MTA Művészettörténeti Intézetének Dokumentációs Központjában.²⁶ Ebben Lechner Károly a Kőbányán lévő téglagyárban töltött időre emlékszik vissza. Kaptak egy kecskét, játszottak vele, majd Ödön „épített” neki egy házat, ami aztán a kecske virgoncsága miatt összedőlt, ekkor Károly „gyógyította”. Arról is említést tesz, hogy Széchenyi döblingi öngyilkossága miatt kirobbant tüntetéseken a nagyobb fiúk, Gyula és Ödön vettek részt. (Lehet, hogy az Önéletrajz egyezik azzal a riporttal, amire Kismarty-Lechner Kamill hivatkozik 1985-ös írásában. A riport a *Budapesti Hírlap* 1915. május 23-ki számában jelent meg.)

A család egy része –kissé érthetetlen módon – elzárkózik Cserneczkyne Lechner Ilka *Sas utca 9.* című kéziratának közlésétől. Amit a halandó tud erről, az az, amit Kismarty-Lechner Jenő monográfiájában erről közread. Ő rendkívül szellemesnek és humorosnak tartja ezt a szöveget, amely a Primayer-házban zajló társadalmi életet ábrázolja. „...A ház egyik felsőbb emeletén lakott az akkor már művészi pályafutásának csúcspontjára érkezett, közismert, és városszerte közszerepben álló édesapa, Lechner Ödön is. A *Sas utca 9-ben* nyüzsgő társaság kissé fesztelenebbül mozgott és társalgott, amint az akkoriban a »szabadelvű«, felszabadult szellemvilágban élő, ún. előkelő társaságokban divatos volt. A társaság tagjai többnyire írók, művészek, olykor neves politikusok voltak, vegyesen ún. dzsentrí egyénekekkel, huszártisztekkel, akik közül nem egy a szép és gazdag házikisasszony, [Lechner Irma] kezére pályázott. A sűrűn összeverődő társaság jelesebb tagjai voltak az akkoriban népszerű Fráter Lóránt, az ugyancsak abban az időben közkedvelt dalköltő, Tarnay Alajos. Állandó vendég volt a mulatságosan, tört magyarsággal beszélő Karlovszky Bertalanné, hírneves festőművésznő neje, Istvánffy Gyuláné, ugyancsak festőművész felesége. Pártos Gyuláné Bertolucci Viktória operaénekesnő művészi énekével gyönyörködtette a társaságot, zongorán Lotz Kornélia, a nagy freskőfestő lánya kísérte, aki kiváló zongoraművész volt.

Lechner Ödön nem érezte valami jól magát ebben a vidám társaságban. Nem érdekelték beszéd-témáik, nem szerette a katonatiszteket, későbbi veje, Szmracsányi Ödön is huszártiszt volt, mielőtt a karikaturista pályát választotta, és nem szerette a mulatózásait sem. Csak akkor üdült fel, amikor a társaságban valakivel komolyan beszélgethetett, kivált amikor szakmájára, művészeti problémákra fordult a szó.”²⁷

Itt lehet az egyik nyitja annak, miért járt kávéházba, este pedig orfeumokba inkább.

25 Sármány Iлона: *Sorspárhuzamok a századfordulón*. Otto Wagner és Lechner Ödön pályarajza. In: *Polgárosodás Közép-Európában*. Hanák Péter Emlékkönyv 70. születésnapjára. MTA Történelmudományi Intézet Bp., 1991. és Gerle János: *A Postatakarékpénztár és a Postsparkasse* (német nyelven) In: F. Dózsa Katalin szerk.: *Zeit des Aufbruchs*. A Kunsthistorisches Museum kiállításkatalógusa.

26 Brunner Attila szerint a Statisztikai Hivatal könyvtárában található, rakt.sz. V.C.49: Lechner Ödön írásai az alkotói folyamat tükrében. in: Ybl és Lechner vonzásában. Holnap Kiadó Bp., 2018. Utóbb kiderült, hogy ez az önéletrajz nem egyezik az általam olvasottal.

27 Dr. Kismarty-Lechner Jenő: *Lechner Ödön*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp., 1961. p 98.

Talán ide kíváncszott volna Medgyaszay István Lechner Ödönről szóló cikke 1933-ból. A Bécsben, Otto Wagner mesteriskolájában végzett építész formavilága elűt Lechnerétől. Emlékezzünk az Operaház átalakításakor írott, és Lechner által is aláírt petícióra. Résztvétele a Malonyay-féle gyűjtésben a Koronghy-Lippich-féle társasághoz kötötte inkább. Mégis nagyon szépen ír, – igaz, 19 évvel a halála után – a mesterről: „...Lechner Ödön lángelméje tehát valóban megsejtette a helyes nyomot. Az ő álma, az új nemzeti stílus, évszázadok műve lesz. De kijelölte a hozzá vezető utat írásaival, lelkes szavával, és ami mindennél több: ragyogó művészi példájával.”²⁸

Végül, engedtessek meg néhány helyreigazítást. A szegedi színház ügyében írott nyílt levél szerkesztői jegyzetében tévesen az új Műcsarnokot és szerzőjét említi, pedig a régi Műcsarnokról lehet csak szó, melyet a smichovi (ma már Prága kerülete) születésű, Magyarországra telepedett Adolf Lang tervezett és épített 1875 és 1877 között.²⁹

Krúdy Gyula *Az utolsó pesti omnibusz és utasai* c. írásában a következőket írja: „Hír szerint szobra ugyanott áll nemsokára, ahol hajdan az omnibuszt megállította.”³⁰ Farkas Béla 1936-ban avatott szobra a Japán Kávéház (ma Írók Könyvesboltja) mellett, a Liszt Ferenc téren állt. A II. világháború után botor módon a téren akarták felépíteni a fővárosi buszpályaudvart. Ezért gyorsan elvitték a szobrot az Iparművészeti Múzeum előkertjébe. Aztán rájöttek, hogy a buszpályaudvarnak jobb helye lenne az Engels (ma Erzsébet) téren, de a szobrot már nem helyezték vissza.

Hogy régen is tudtak tévedni, arról egy, a jegyzetbe került dokumentum tanúskodik. A beadvány arról szól, hogy adják vissza Lechnernek a kőbányai templom belső kialakítását, ezt sokan aláírták, de néhány név helytelenül szerepel: Baumhorn nem Lipótként, hanem Mórként szerepel, ifj. Meszner helyett Mészner Sebestyén a jó, Techenke Herman helyett Tscheuke Hermannak kéne szerepelnie.³¹

A tanulmányban Lechner Ida szerepel Ilka helyett³². A hátsó borítón Lechner halálának éveként 1917 szerepel 1914 helyett.

Sümei György, aki eddigi pályája során is számos forrásközlés, levelezés, dokumentumot közreadó kötet és tanulmány szerzője³³, fontos könyvet tett le az asztalra. Mindazon „csodabogarak” számára örömforrás ez az opus, akiket érdekel a 19.-20. századi magyar művelődéstörténet, művészet és építészettörténet. Lechner Ödön ennek a korszaknak a megkerülhetetlen alakja. A könyv szövegmozaik-töredékei szép, karakterisztikus portrévá állnak össze és rajzolják meg maradandó életművét.

28 Potzner Ferenc: *Medgyaszay István*. Holnap Kiadó Bp, 2004. p.181.

29 p.24.

30 p.149.

31 p.177.

32 p.181.

33 pl. Sümei György: *Fülep Lajos és Kner Imre levelezése*. Békés megyei Levéltár 1990. Sümei György: *A kecskeméti Művésztelep dokumentumai (1909–1912)* L’Harmattan, Bp, 2009., Sümei György: *„Egyetlen dimenziónk a jelen.”* Szalay Lajos festő- és rajzolóművész levelezéséből. Miskolci Galéria, L’Harmattan, Bp, 2009, Sümei György: *Thorma János levelezéséből*. Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2012.